

Basfakta om Island

Allmänt om Island

Island är en ö mitt i Atlanten. Närmast Island ligger Grönland som ligger på 290 km avstånd från Islands västkust. I söder ligger Skottland närmast, dit är det 800 km och i öster Norge på 970 km avstånd.

Till ytan är Island 103 000 km². Av marken är bara 1 % odlat, 20 % betesmark, 11 % täcks av lava och 12 % av glaciärer.

Under året 2007 nådde islands befolkning 300 000 personer.

Islands största stad är Reykjavík med över 113 000 invånare (2004). Huvudstaden och städerna i närheten Mosfellsbær, Kópavogur, Garðabær, Seltjarnarnes och Hafnarfjörður bildar Islands mest tätbebyggda tätort med sammanlagt ca 184 000 invånare. Över 60 % av islänningarna bor i huvudstadsregionen. Andra stora centra är Akureyri i norr (16 450; 2004), Reykjanesbær 50 km från Reykjavik (10 954; 2004) och Vestmannaeyjar, (Vestmannaöar) vid sydkusten (4 227; 2004).

Islands högsta berg är Hvannadalshnjúkur, 2 110 i m. höjd över havet. Den största glaciären är Vatnajökull (8 300 km²), Europas största glaciär.

Den största insjön är Þingvallavatn, (83,7 km²). Den mest kända sjön är dock Mývatn, som är världskänd för sitt fågelbestånd. (Och kanske även för sina enorma myggsvärmar - namnet betyder "Myggsjön").

Den längsta älven, Þjórsá, är 237 km lång. Största forsen är Dettifoss i norra Island. Genom den rinner 200 000 liter vatten i sekunden.

Islands myntenhet är króna. En isländsk krona motsvarar ca 11 öre. Du köper 100 isländska kronor för ca 9 svenska. (kurs tagen 1 aug 2008).

Island var en självständig stat från 900-talet till år 1262, då landet hamnade under norskt styre och sedermera tillsammans med Norge under danskt styre. År 1904 fick landet intern självstyrelse och 1918 blev det en egen stat med gemensam kung med danskarna. Den 17 juni 1944 förklarade sig Island självständigt och man valde landets första president. Islands nationaldag firas den 17 juni.

Island befolkades på 870 -talet. Största delen av inflyttarna kom från den norska västkusten. Man känner rätt väl till det isländska folkets födelsehistoria, böcker skrivna på 1100- och 1200 -talet har nämligen bevarats ända till våra dagar. De beskriver hur landet befolkades, hurudan rättsskipningen var och hur man levde för tusen år sedan. Böckerna skrevs på kalvhudar och den mest berömda av de forntida författarna är Snorri Sturluson.

I dag är Island republik. Parlamentet heter Alltinget, Alþingi, och har 63 ledamöter.

Presidenten heter Ólafur Ragnar Grímsson. Han valdes till sitt ämbete år 1996. En period räcker fyra år. Han blev omvald året 2000. Ólafur Ragnar Grímssons företrädare Vigdís Finnbogadóttir var världens första kvinnliga president som valts i demokratiska val och hon ledde landet i 16 år. Presidentens residens heter Bessastaðir.

Island hör till de nordiska länderna och är medlem i Nordiska rådet. Landet är dessutom medlem i FN och hör till Europeiska ekonomiska samarbetsområdet EES samt försvarsalliansen NATO, men har stannat utanför EU.

Näringsliv

Islands viktigaste näring är fiske. Av fisket fås största delen av statens inkomster. Inom fisket och fiskodlingen arbetar bara 7 % av islänningarna, ty fiskefartygen är moderna och välutrustade. Däremot får drygt 70 % sitt uppehälle ur serviceyrken. Av dessa växer turismen hela tiden och nu är den den näst viktigaste näringen. Dragplåster för turismen är det vackra landets speciella natur. Många islänningar har specialiserat sig på automatisk databehandling och exporten av programvara ökar. Betydligt viktigare är dock den tunga industrin, vars mest betydande exportartikel är aluminium. Den energikrävande aluminiumproduktionen är lönsam på Island eftersom energin är billig.

Jordbrukets betydelse ligger framför allt i produktionen av inhemsk mat. Fårköttet räcker till export, men nästan alla andra produkter stannar i hemlandet. Grönsaker exporteras till Grönland och Färöarna. Gårdarna har de senaste åren varit tvungna att hitta nya binärningar. Det kan vara mink- och rävfarmar eller gårdsturism. Många gårdar erbjuder även hästsafaris.

Islänningarna har en hög levnadsstandard och arbetslösheten är endast ca 1,5 %.(okt. 2006)

Kultur

Islänningarna har ett livligt kulturliv. Att gå på teater, bio, bibliotek och konstutställningar är ett populärt tidsfördriv. Islänningar skriver flitigt böcker och många författare är kända utanför det egna landet. Detta århundrades främsta författare är nobelpristagaren Halldór Kiljan Laxness (1902-1998). Många isländska författare finns även översatta till svenska. Kända namn är Arnaldur Indridason, Vigdís Grímsdóttir, Einar Kárason, Einar Már Guðmundsson, Steinunn Sigurðardóttir och Hallgrímur Helgason. Ett namn som också skall nämnas är Þórarinn Eldjárn, för hans böcker börjar nu finnas på andra språk.

Väldigt många islänningar håller på med musik och relativt många har fått en musikalisk utbildning. Många sjunger i kör. Dagens mest berömda islänning är sångaren BJÖRK. Flera band, som t.ex. Sigur-Rós, har blivit kända utanför landets gränser.

Språket

Språket är isländska. Första främmande språk i skolor är fr.o.m. 1998 engelska, som andra språk läser man vanligtvis danska. Många islänningar talar danska med isländskt uttal och därför förstår många nordbor dem lätt. Alla talar gärna engelska.

Isländskan har nio bokstäver som inte finns i vårt alfabet. Áá (au), Ðð (som i engelskans this), Éé (som ge i genast), Íí (som i i sv.), Óó (åo), Úú, (o), Ýý (som i i sv.), Þþ (som th i engelskans thing) og Ææ (ai). Konsonanterna ll och rl uttalas ofta dl och nn och nr uttalas ibland dn: brúnn, dvs. brun, uttalas brodn. Isländskan har många böjningsformer.

Några isländska uttryck:

Góðan daginn! (Gouthan daijin)	God dag!
Bless!	Hej då!
Gjörðu svo vel! (Gjörthy svo vel)	Var så god!
Takk fyrir (tahk firir)	Tack
Ég skil ekki íslensku (Jie skil ehki islensky)	Jag förstår inte isländska.
Svíþjóð (Svithjoth)	Sverige
Ég er frá Svíþjóð. (Jie er frau Svithjoth)	Jag kommer från Sverige.
Hún vill fara til Svíþjóðar. (Hon vidl fara til Svithjothar)	Hon vill åka till Sverige.

Telefonkatalogerna på Island listar människorna i alfabetisk ordning enligt förnamnet, eftersom förnamnet är det officiella namnet. Tillnamnet avslöjar faderns namn, dvs. vems dotter eller son det är fråga om. Kristín Einarsdóttir är Kristín Einars dotter och Páll Einarsson är Páll Einars son. Det finns några gamla släktnamn i bruk, men nuförtiden påbjuder lagen att folk bildar sitt namn från faderns eller moderns namn.

Utbildning

De isländska skoleleverna går tio år i grundskola. De börjar skolgången som sexåringar. Före det kan de gå i en frivillig förskola. Skolåret indelas i en höst- och vårtermin precis som hos oss, men skolor börjar den 1 september och slutar 31 maj. På Island finns det glesbebyggda områden så en del av barnen är tvungna att bo på internat i veckan eller att åka långa vägar med skolbuss.

Efter grundskolan kan man välja mellan kursformat gymnasium eller yrkesutbildning. De som genomgått handelsinstitut kan delta i studentexamen. Yrkesexamen kan avläggas vid sjömansskolor, såsom sjöfartsinstitutet, fiskindustriskola, teknisk skola, lantbruksskola och konstskolor. Även inom sjukvården kan man utbilda sig i hemlandet. Yrkesutbildningen tar ca 3-4 år.

Det finns åtta universitet och högskolor på Island, fyra i Reykjavík och fyra på landsbygden.

Idrott

De populäraste lagsporterna är fotboll och handboll. Största delen av befolkningen simmar, eftersom nästan alla städer har simhall tack vare varmvattenkällorna. Övriga populära idrottsgrenar är ridning, vandring och golf. Islänningarna är också intresserade av hjärngymnastik; de spelar ivrigt schack. Det finns inte mindre än sex internationella stormästare i schack på Island.

Natur

Island har uppkommit i sprickan mellan två kontinentalsocklar som en följd av vulkanutbrott under de senaste 14-16 miljoner åren och ligger precis där de två socklarna möts. Vulkanerna där är fortfarande aktiva och på Island är den fasta jordskorpan ställvis bara några kilometer tjock och den underliggande magmahärden värmer upp lavan ovanför och samtidigt grundvattnet.

Det finns gott om hett vatten och det har islänningarna lärt sig utnyttja. Uppvärmning av hus sker till 85 % med hett vatten. Dessutom värms växthus och friluftsbad med hett vatten. På många ställen ligger vattnet vid jordens yta och bildar heta källor. På Island finns 800 heta källor med en vattentemperatur på i genomsnitt 70 °C.

Landets största källa, Deildartunguhver producerar över 150 liter kokande vatten i sekunden. Största sprutande källa finns i Haukadalur på södra Island. Den heter Geysir och har gett namn åt alla sprutande källor i hela världen. Förr i tiden sprutade den kokhett vatten 60 m upp i luften, men numera vilar den. Däremot är Strokkur som finns i samma område mycket aktiv. Den sprutar hela dygnet med ca 10 minuters mellanrum.

Islands jordmån hör till världens mest vulkaniska. Sedan landet befolkades känner man till 150 vulkanutbrott och ett vulkanutbrott beräknas äga rum i genomsnitt vart femte år. Man vet att den mest kända vulkanen, Hekla, haft 18 utbrott sedan år 1140, ibland med mycket förödande resultat för omgivningen. Hekla är fortfarande aktiv och hade senast ett utbrott år 1991.

För det mesta är vulkanutbrotten dramatiska händelser för människorna men ibland är de till nytta för den vetenskapliga forskningen. Söder om Vestmannaöarna ligger ön Surtsey som föddes på 60-talet under ett tvåårigt utbrott under havet. Ön är fredad och vetenskapsmännen kan där följa hur floran och fågelfaunan utvecklas på ett helt nytt landområde.

På Vestmannaöarnas bebodda ö Heimaey skedde ett vulkanutbrott år 1973. Det ställde till med stor skada men senare har man kunnat dra nytta av det. Marken på Heimaey är fortfarande het inuti och när man leder kallt havsvatten i rör genom den heta marken, kan man värma husen med det heta vatten man får. Dessutom blev Heimaeys hamn den mest skyddade på Island då man lyckades stoppa lavaströmmarna på bägge sidor om hamnen genom att spruta hundratusentals liter kallt vatten på dem.

Det senaste stora vulkanutbrottet ägde rum hösten 1996 på Vatnajökullglaciären. Det skedde under glaciären och fick stora delar av glaciären att smälta. De översvämningar som uppstod förde med sig vatten, is och jord. Att det var en häftig översvämning ser man av att den förstörde den väg som går runt Island på en 17 km sträcka och förstörde en viktig bro. Två år senare, i december 1998, ägde det rum ett mindre utbrott i samma område.

Glaciärerna

En diametral motsats till den vulkaniska marken är de enorma glaciärer som finns på Island. De täcker 11,5 % av landets yta, ca 11 800 km². Under de senaste åren har de blivit tunnare på grund av att klimatet blivit varmare. Vatnajökull på södra Island är den mest betydande och är Europas största sammanhängande glaciär. Den är ca 1 km tjock och 8 300 km² till ytan.

Övriga stora glaciärer är Langjökull (1 025 km²) och Hofsjökull (990 km²). De finns båda på det centrala höglandet, i söder finns Mýrdalsjökull (700 km²) och i nordväst Drangajökull (200 km²) Snæfellsjökull på Snæfellsnes syns i klart väder från Reykjavík.

Klimatet

Island har ett mildt klimat året om tack vare Golfströmmen. Temperaturen sjunker på södra Island på vintern till lägst -10°C och på norra Island till ca -15°C. På sommaren kan temperaturen stiga till +23°C i söder och +24,5°C i norr.

Flora

Endast en fjärdedel av Islands yta är täckt av växtlighet. De många vulkanutbrotten, havsvinden och de betande fåren är en av orsakerna till att Islands natur är karg och trädlös. Erosionen är kraftig och kampen mot den är en viktig del av naturskyddet. Man vet att det har vuxit mycket skog på Island men de forna skogarna högs ner och eftersom klimatet blev kallare så växte det ingen ny skog. Ett otal olika växter trivs dock på Island, man känner till flera hundra vilda arter. För det mesta är de lågvuxna arktiska blommor och gräsarter, mossor, dvärgbjörkar och bär. Sega blomtovor finns mitt i sandöknar och lavafält. Mossa och dvärgbjörk täcker ofta gammal lava och gör sålunda den i övrigt karga omgivningen mjukare.

Fauna

Däggdjur på land

När Island beboddes på 800-talet fanns där inga andra däggdjur än fjällräven (polarräven). Rävorna är fortfarande allmänna och ställer regelbundet till med förödelse bland fårhjordarna. Människan förde med sig råttor och möss. I slutet av 1700-talet införde man renar från Norge, deras avkomlingar lever nu vilda på höglandet på östra Island. På 1930-talet började man med minkuppfödning och det ledde snabbt till att förrymda minkar spred sig i naturen. De gör stor skada åt fåglarna och insjöfischen.

Havets däggdjur

I de isländska vattnen simmar sammanlagt 17 valarter och flera sälarter. Valar fångades i stor mängd ända fram till år 1986. I dag är arterna inte längre utrotningshotade. Säl jagas för pälsens skull under särskilda jakttider.

Husdjur

De vanligaste husdjuren är får (över 500 000) och hästar (ca 80 000). På landsbygden håller man dessutom kor, svin, getter, katter, hundar, ankor, höns, kalkoner och duvor.

Fåglar

Island är det viktigaste häckningsområdet för Europas sjö- och havsfåglar och fåglarna utgör Islands egentliga fauna. Omkring sjön Mývatn på norra Island finns den största koncentrationen av häckande fåglar. Där häckar bl.a. Islands samtliga andarter. De branta klipporna vid kusten är populära häckningsplatser för kolonier av havsfåglar. Där finns bl.a. den förtjusande lunnefågeln med sin brokiga näbb. Människorna har traditionellt använt sig av havsfåglar och deras ägg som föda.

Åtminstone 300 fågelarter har påträffats. Av dessa häckar 73 regelbundet och många använder ön som rastställe under sina flyttningsfärder, 30 arter av flyttfåglar tillbringa antingen vintern eller sommaren på Island. Havsfåglar, sjöfåglar och vadare är de vanligaste inhemska fågelarterna.

Den mest berömda av rovfågelsarterna är den isländska jaktfalken som förr ansågs mycket värdefull och såldes till olika delar av Europa och Mellanöstern. I dag är den helt fridlyst. Även den enorma havsörnen har blivit sällsynt och har därför fridlysts. Den tredje isländska rovfågeln är stenfalken. Fjällripan och ejdern är mycket vanliga och ejderdun samlas in för beklädnadsindustrin. Även ejdern är fridlyst.

Fiskar

Insjöfiskar: I de isländska älvarna finns lax. Rödingen och bäcköringen trivs i sjöarna och bäckarna. Ingen av de här fiskarna är egentligen någon sötvattensfisk utan de är havsfiskar som har anpassat sig till sött vatten.

Havet: Den rikliga planktonförekomsten vid Islands kust innebär en näringsrik miljö. Sammanlagt har 150 fiskarter observerats, men 66 av dem förekommer ständigt kring Island. De viktigaste djuphavsfiskarna som utgör grunden för fiskindustrin är bl.a. torsk, kolja och sej. Bland ytvattensfiskarna hör sillen till de viktigaste. Räka, havskräfta och isländsk kammussla är de viktigaste kräftdjuren och musslorna.

Islandshästen

Islandshästens historia kan följas bakåt ända till 800-talet då de första bosättarna

tillsammans med andra husdjur även förde med sig hästar. Enligt gamla källor levde för över tusen år sedan i Nordeuropa en hästart som har fått namnet "Equus Scandinavicus".

Dess avkomlingar lever på Island där rasen har bevarats ren på grund av landets isolerade läge. Islandshästen är idag en helt unik ras, vars specialitet är egen gångart som kallas "tölt". Den finns endast hos islandshästen och den gör att den är bekväm att rida.

Hästar används alltjämt i fårskötseln, eftersom fåren betar där det inte finns några vägar. På grund av hästens goda ridegenskaper har turismen börjat dra nytta av islandshästen.

Hästarna utgör en viktig del av det isländska landskapet och på landsbygden betar de fritt i stora flockar. Endast vintertid hålls de i närheten av bebyggelsen.